

İRAN VE TÜRKİYE

Nihayet Şah gitti. Güle güle değil, ağlaya ağlaya gitti. İran halkı bu gidişin sevinciyle düğün bayram etti, haklı olarak. Halk için, otuz yedi yıllık bir kanlı istibdadın sona erişinin habercisiydi bu gidiş.

Şimdi dinlenmek, sonra ülkeye yeniden dönmek üzere gittiğini vurguladı Şah. Bu sözü yabana atmamak gerek. Şah rejimine son nokta konulmuş değil. Şah'ın gidişi, dönüşü olmayan bir gidiş gibi görünüyorsa da, kayıtsız şartsız böyle olacağı söylenemez henüz. Şah'ı ve rejimini tutan güçler, başlarında ABD olmak üzere Batılı emperyalist devletler, kolay teslim olacak, halkın istek ve taleplerine boyun eğecek değiller. 1953 senaryosu yeni koşullara uyarlanarak tekrar edilmek ve Şah'ın geri dönüşü sağlanmak istenebilir, istenecektir de. Şahpur Bahtiyar hükümetinin oluşturulması ve güvenoyu alması 1979 koşullarına uyarlanan senaryonun birinci bölümüdür. Muhalefetten bir başbakan, ama Batı yanlısı ve Batı'nın güven ve desteğine sahip. Ordunun Şah yanlısı generalleri uyarılmış, askeri darbe yapmak yok, şimdilik! Böyle bir hükümetle böyle koşullarda ve genel seçimlere de gidilerek, halkın galeyanının yatışıp yumuşaması, eştürden olmayan muhalefetin içinde anlaşmazlıklar ve çatışmalar çıkması beklenebilir, uzayan istikrarsız "geçiş dönemi"nde emperyalizm ve yerli iş ortakları, sermayeci gerici güçler alicengiz oyunlarını oynayıp manevralarına girişebilirler. Bunu deneyeceklerinden, sonuç alıp Şah'ı geri getirmeye çabalayacaklarından hiç kuşku duyulmasın.

Şah'ı geri getiremeseler bile, özünde ilerici-demokratik, görünümünde dinsel olan halk hareketini ilerici içeriğinden boşaltıp dinsel yobazlık çizgisine hapsedmek, daha ileri demokratik aşamalara doğru gelişmesini önlemek için ellerinden geleni yapacaklardır. 1974 Portekiz "devrim"ini ne hale soktular, sendikalar ve sosyal demokrasi üzerine oyun oynayarak!... İran'daki durum, böyle manevralara Portekiz'dekinden daha elverişli. Geniş kitlelerin genel politik bilinç düzeyi geri, politik hareketi dinsel ideoloji çerçevesinde yürüyor. Laik muhalefet ile dinsel muhalefetin ilişkileri ve güç oranları ne? İran Komünist Partisi Tudeh'in bu iki muhalefet kanadını "İran Birleşik Kurtuluş Cephesi"ne katılmaya çağırışından anlaşılıyor ki, muhalif güçler en azından üçe bölünmüştür. Humeyni'nin sözcüsü, bu liderin kurmayı tasarladığı hükümette Ulusal Cephe muhalefetinden kimsenin bulunmadığını açıklamıştır, ön planda ve güçlü olan, dinsel hareket ve lideridir. Humeyni'nin, kurulacağını ve kendisinin de başkanı olacağını söylediği "İslam Cumhuriyeti"nin ekonomik ve politik içeriği ne olacak? Dinsel temellere oturtulmak istenen bir sistem, 20. yüzyılın sonlarında bir toplumun sorunlarına çözüm getirebilir, yaşamsal gereksinimlerini karşılayabilir mi? Şimdi dinsel hareket ve liderlik çeşitli toplumsal güçlerin en dinamik ve etkini gibi görünse de, İran'ın iç güç dengeleri İslami bir devlet rejiminin kurulmasına ve tutunmasına elverişli mi?

Bütün bunlar yanıtlanması gereken güncel sorular olmakla beraber, şimdi gün-

demde olan ivedi konu İran'da bir askeri darbe olup olmayacağı ve olursa, bunun bir iç savaşa yol açabileceğidir. Humeyni bir yandan İslami "devrim komitesi"nden ve yeni bir hükümetin kurulması tasarısından söz etmekte, öte yandan bir ordu darbesi olasılığını belirterek İran'a dönmekte tereddüt göstermektedir, İran'a ilişkin haberlerde bir iç savaş olasılığı üzerinde durulmaktadır. Tudeh Partisi de "İran Birleşik Kurtuluş Cephesi" aracılığı ile İran halkının silahlı mücadelesini örgütlemeyi öngördüğünü açıklamıştır. Anlaşıyor ki, Şah'ın gitmesiyle rejimin değişeceği ve halkın demokratik taleplerinin hemen karşılanacağı beklenmemekte, gerici İran ordusunun müdahalesinin bir iç savaşa yol açması olası görülmektedir. Şah'ın gidişini kutlayan halkın üzerine askeri birliklerin ateş açışı ve can kaybına sebep olması, İran ordusunun oynayabileceği meş'um rolün bir habercisi gibidir.

Hasılı, Şah'ın gidişi İran'daki politik sorunun çözümünü getirmekten, hatta çözümlünü başlatmaktan henüz uzaktır.

İran'da yeralan gelişmeler Türkiye'yi yakından ilgilendirir. Yalnızca, İran'ın bölgemizde bir devlet, T.C. hükümetlerinin her zaman yakın dost belledikleri komşu bir devlet oluşundan ötürü değil. Asıl, başını ABD'nin çektiği emperyalizmin Orta Doğu'da İran üzerine yaptığı hesapların Türkiye'yi de kapsamına almasından ötürü.

Bir yıl öncesine, İran'da karışıklıklar döneminin başlamasına kadar Amerika'nın Orta Doğu politikasında Türkiye eski önemini yitiriyor, İran yeni önem kazanıyor gibiydi. Kıtalararası füzelerin ve casus uyduların geliştirilmesi Türkiye'deki üslerin ve dinleme tesislerinin değerini bir ölçüde düşürmüştü. Askeri ambargo sonucu Türkiye'de bir kısım üs ve tesislerin kapatılması üzerine İran'da yeni teknolojiyle donatılmış benzeri üsler kurulmuştu. Türkiye'de ekonomik darboğazların ve buna bağlı toplumsal çalkantıların doğurduğu politik istikrarsızlığa, yol açtığı kuşuklara karşılık, İran'da Şah'ın demir pençe altında kanlı yönetiminin kararlı, oturmuş, güven veren görünümü vardı. Türkiye sürekli yardım, kredi peşinde koşarken, İran milyarlarca petrol dolarını bir yandan ülkenin Şah usulü "kalkınma"sına, öte yandan ABD'den uçak ve modern silahlar alımına harcıyordu, ikibin yılında İran, Şah'ın kavlince dünyanın birinci sıradaki devletleri arasında yer alacak, Orta Doğu'nun en zengin ve güçlü devleti, ABD ile birlikte Basra Körfezi'nin ve Kızıl Deniz'in bekçisi olacaktı. ABD, Yakın ve Orta Doğu politikasını İsrail, Yunanistan ve Türkiye yerine İran üçlemesine dayandırma eğiliminde görünüyordu.

Afganistan'daki sola dönük rejim değişikliğinden sonra, Şah'ın çok güvenilir rejiminin güvenilmezliği apaçık ortaya çıkar ve İran kaynayıp taşan bir kazana dönüşür olunca, ABD, hesaplarını yeni baştan düzenleme gereğini duydu, İran gözden çıkarılmış değil; onu emperyalizmin ağı içinde ve rejimini sağ kanatta tutmak için herşey yapılacak. Ama yine de eski güvenilirliği yok İran'ın. Türkiye'nin değeri yeneden yükseliyor ABD ve Avrupalı ortaklarının gözünde. Suriye ile Irak'ın tek devlet halinde birleşme çabaları aynı doğrultuda etki yapan bir gelişmedir; bu birleşme gerçekleştiğinde, bu, emperyalizme bir karşı koyuş olacaktır.

Şimdi Türkiye'deki üsler konusu birden ön plana çıkıyor. Pazarlık da açık ve kesin yapılıyor. Diplomasi, protokol incelikleriyle kaybedilecek zaman yok. Kredi, "taze para" istiyorsan ver üsleri, kabul et ABD'nin savunduğu Kıbrıs barış planını,

Yunanistan ile anlaş, onun NATO'ya dönmesini engelleme. Kısacası, boyun eğ, uzlaş, kabul et. Hükümetin de zaten başka birşey yaptığı yok. Üsleri verdi gitti. Dışişleri Bakanlığı yeni bir Savunma ve İşbirliği Anlaşması metni hazırlamış, sunmuş (içeriği açıklanmadı, Hasan Esat Işık'a da açıklanmamıştı belki). ABD tasarısına koşut olduğu söylenen Kurt Waldheim'in önerilerini KTFD Başkanı Rauf Denktaş kabul etti (bu, Türkiye de kabul etti demektir, elbet). Viyana'da Yunanistan ile Ege görüşmeleri ilk defa "olumlu" yürüyor. Uzlaşma sürecinin üç koldan birden gelişmesi herhalde rastlantı değil. Hükümete ilişkin olarak son bir direnme ve umut noktası vardı, o da ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Cristopher'in son ziyaretiyle en azından yarı yarıya iflas etti. Hükümet batılı büyükler ve küçüklerce acil bir yardım fonu kurulmasını istiyor ve bu fondan yapılacak yardımlar "devletten devlete" olacağı gerekçesiyle IMF'nin ileri sürdüğü koşullara bağlı olmayacağı, IMF taleplerinin yarattığı güçlüklerin böyle aşılacağı umuluyordu. Cristopher'in, IMF'nin koşullarının dikkate alınması yolundaki tavsiyesi bu umutların üzerine soğuk su döktü. IMF'nin ileri sürdüğü koşulların yumuşayabileceği söyleniyorsa da hâlâ, bu koşulların tümüyle bir kenara itilmeyeceği bellidir.

Bu tablo çerçevesi içinde, ABD'nin Türkiye'nin iç rejimi ve koşullarıyla her zamandan ziyade ilgilenacağı açıktır. Bu veya diğer sivil hükümetlerle görebildiği kadar iş görecektir, ama gerekli gördüğü anda sahneye çıkartılmak üzere askeri darbe olanağı yedekte tutulacaktır. Sıkıyönetim ne sonuç verecek, sonrası ne olacak sorularına yanıt aranırken bölgede değişen güç dengelerini ve ABD'nin başını çektiği emperyalizmin bölge ve Türkiye üzerine yaptığı hesapları dikkate almak gerekir.

Bununla beraber, her şey ABD'nin, emperyalizmin kontrolündedir, o ne isterse o olur sonucu çıkarılmamalıdır. ABD ve emperyalist kamp hiçbir zaman "kadir-i mutlak" değildir, olamamıştır. Dünyada ve bölgede güç dengeleri demokrasi ve sosyalizmden yana değişiyor; toplumların iç dengeleri de öyle, İran'da olanlar, örgütlü kitlesel hareketlerin güç ve etkinliğini açıkça ortaya koyuyor. Halk kitleleri bütün bir yıl silahlı ayaklanmaya başvurmadan demokratik kitlesel mücadelesini sürdürdü. Üzerine ateş açıldı, ölenlerin sayısı binleri aştı; kitleler yine sokağa döküldüler, greve gittiler, işyerlerini, üniversiteleri kapattılar. Sonunda Savak'ın korkunç polis rejimi çöktü, Şah çekti, gitti. Demokrasi, özgürlük, sosyal adalet mücadelesi bitmiş değil. Polis devleti rejimi çökmüş ama henüz tasfiye edilmiş değil. Amerika'nın yetiştirdiği, Şah'ın özel çıkarlar ve ayrıcalıklarla beslediği ordu kadroları ellerindeki silah gücüyle darbe yapmaya hazır. Bu koşullarda politik ve toplumsal demokratikleşme sürecinde kesin sonuca varılmadan önce silahlı mücadele gerekebilir, ama o takdirde bu mücadele yine örgütlü işçi, emekçi kitlelerin silahlı devrim hareketi olacaktır, kendilerinde özel misyon vehmeden grupların terörist eylemleri veya "kır-şehir gerillacılığı" değil.

İran'daki kitlesel mücadeleyi yakından izlemek gerek. Bundan çıkan ve çıkacak dersler, yalnızca İran'a özgü değil, genel bir anlam ve geçerlilik de taşıyor ve taşıyacak.